

Таня ТОПАЛОВА
ВТУ „Св.св. Кирил и Методий“

СИНХРОНЕН И ДИАХРОНЕН АНАЛИЗ НА ЗАЕМАНЕТО НА ЧУЖДА ЛЕКСИКА В ИТАЛИАНСКИЯ ЕЗИК

Tanya TOPALOVA
St. Cyril and St. Methodius University of Veliko Tarnovo

SYNCHRONOUS AND DIACHRONIC ANALYSIS OF FOREIGN VOCABULARY ACQUISITION IN THE ITALIAN LANGUAGE

Резюме: Статията се фокусира върху етапите на проникване и обема на чужда лексика в италианския език. В определени етапи от развитието си италианският по политически, търговски, културни или чисто лингвистични причини заема лексика от останалите езици, с които при този процес на заемане е в повечето случаи в пряк контакт. Заетите лексикални елементи са обогатили както речниковия фонд, така и многобройните диалекти на езика. През новото хилядолетие се наблюдава засилено и ненапълно обосновано заемане на англицизми/американизми.

Abstract: The article focuses on the stages of penetration and the volume of foreign words in the Italian language. At certain stages of its development, Italian, for political, commercial, cultural or purely linguistic reasons, borrows vocabulary from the other languages with which, in this process of borrowing, it is in most cases in direct contact. Borrowed lexical items have enriched both the vocabulary and the numerous dialects of the language. In the new millennium, there is an increased and not fully justified borrowing of Anglicisms/Americanisms.

Ключови думи: италиански език, заета лексика, заемане, адаптиране

Keywords: Italian, loanword, borrowing, adapting

Заради многото и разнообразни контакти през вековете на италианските градове държави с останалите народи на Стария континент италианският не само е дал основен пласт лексика на другите европейски езици, но и е заел от тях думи, изрази и термини, обогатили както речниковия фонд, така и мно-

гобройните му диалекти. Винаги е бил наличен определен превес, засилено влияние на един или друг език в общоевропейски контекст, а кой ще е този език, се определя преди всичко от неговата общественно-политическа и културна значимост, от ролята му в междуезиковата комуникация. Според *Grammatica italiana* към онлайн енциклопедията на Трекани към 2012 г. речниковият фонд на съвременния италиански език съдържа над 6000 заемки (от които около 4500 под формата на специализирани термини)¹. Заетата лексика е предмет на изследване на много от именитите италианските езиковеди, сред които не може да не отбележим Де Мауро, Трифоне, Дардано, Сенсини, Моргана и др.

Преобладават англицизмите (терминът *anglicismo* е въведен през XVIII в., заедно с по-рядко използвания *inglesismo*, а през втората половина на XIX в. се появява и вариантът *anglismo*, както и *angloamericanismo* предвид превеса на американския английски²), в диахронен аспект най-късно навлезли в езика, но поради засилената им употреба в световен мащаб неминуемо проникнали и в италианския. Заемането на английска лексика е резултат от развитието на науката, техниката, средствата за осведомяване, търговията, киното и др. През Средновековието са регистрирани едва няколко лексеми, дължащи се на търговските отношения с Англия: *sterlina* (1211 г.), *costuma* (днес *dogana* – от англ. *customs* ‘митница’); през Ренесанса покрай посланици или пътешественици навлиза лексика, свързана с политическия и обществения живот в Англия: *alto tradimento* (калка от англ. *high treason* ‘държавна измяна’), *parlamento* от англ. *parliament*, *puritano* от англ. *puritan*³. Същинското английско влияние започва през XVIII в., в началото с посредничеството на френския. По това време се търси и налага вариантът, който е най-близък до лексикалната и фонетична система на италианския език. Така думите *panfletto*, *costituzione*, *comitato*, *comissione*, *opposizione*, *petizione* са напълно адаптирани. От началото на XIX в. и особено след втората половина на XX в. лексиката от английски произход не се адаптира към езика приемник: *budget*, *leader*, *meeting*, *self-government*, *speech*, *tunnel*, *tramway*, *trust*, *stock*, *check*, *performance*, *record*, *derby* и др. За някои от тях в италианския се налагат калки, като например *sky-scraper* е заменена с *grattacielo*, *football* – с *calcio*, *comfort* – с *conforto*. Както е видно, заетата от английския и особено от американския английски лексика вече не е тясно специализирана, не се свежда до определена терминология, а превзема всички области и употребата ѝ е ежедневна. В някои случаи (емблематичен е казусът с *camping*) италианският се колебае между възприемане на английско-

¹ <[https://www.treccani.it/enciclopedia/prestiti_\(La-grammatica-italiana\)>](https://www.treccani.it/enciclopedia/prestiti_(La-grammatica-italiana)>) [11.07.2023].

² <https://www.treccani.it/enciclopedia/anglicismi_%28Enciclopedia-dell%27Italiano%29/> [11.07.2023].

³ *Idem*.

то произношение *kempin(g)*, „италианизирания“ вариант *camping* или калката *campeggio* (Sensini 1997: 640). Като цяло, 68,4% от заетата след 1950 г. лексика италианският е усвоил в „суров вид“, без промяна в произношението и употребата (Zoppetti 2023), съответно напълно италианско звучене имат думи като *bar, sport, golf*.

Влиянието на английския не се ограничава до преноса на отделни думи, а засяга и цели фразеологизми. Лозунги, устойчиви словосъчетания, готови изрази съответстват дословно на англо-американския модел, като променят граматичната и синтактичната структура, присъща на италианския език. Примери за това са инверсията на основите в някои сложни думи, като *calciomercato/calcio-mercato* (италианските речници все още не са единодушни по отношение на правописа) – от *transfer market* (‘трансфер на футболисти’), и употребата на *non* с функция на префикс за формиране на прилагателни и съществителни имена както в примерите *nonviolenza* от *nonviolence* (‘ненасилие’) и *nonbelligerante/non belligerante* от *nonbelligerent* (‘невоюващ’).

Интерес представлява и фактът, че някои думи, които английският предава не само на италианския, но и на международната лексика, всъщност преди това е заел от италиански. Такъв е примерът с *manager* – лексема, дериват на глагола *to manage*, който, от своя страна, идва от ит. *maneggiare* (с първоначално значение *maneggiare cavalli* ‘управлявам коне’, на по-късен етап ‘ръководя, управлявам’⁴).

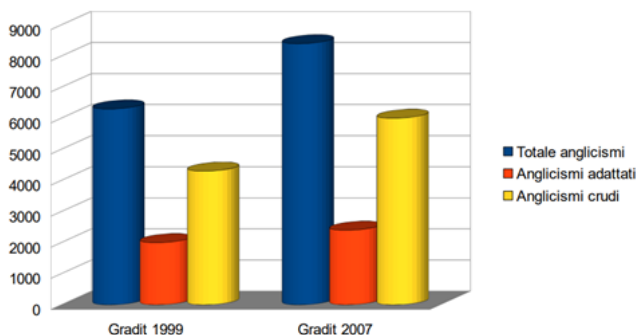
В някои сфери употребата на (или злоупотребата с) англицизми, смесени с италиански, е проникнала толкова надълбоко, че е довела до неологизъм, който отбелязва пресечната точка на двата езика, а именно *itangliano* или *itanglese*, особено широко разпространени в социолектите на бизнеса и администрацията.

Много са проучванията, целящи да определят обема на англицизмите, възприети през различни периоди. Според Gradit (Grande dizionario 2004), „англицизмите, навлезли след 1950 г., възлизат на 3014, повече от половината (1417) се отнасят за периода 1990 – 2003 г. (109 на година!)⁵“ (Antonelli 2006). Опираме се отново на Gradit за по-детайлна представа за темпа на увеличение на заетата английска лексика през новото хилядолетие, като за сравнение са взети двете издания на речника от 1999 и 2007 г. (Zoppetti 2023: 8).

⁴ <https://www.etymonline.com/word/manage?ref=etymonline_crossreference>; <<https://www.garzantilinguistica.it/ricerca/?q=manager>> [12.07.2023].

⁵ Преводът е мой, както и на останалите цитати в статията, ако изрично не е упоменато друго.

Grafico 4: l'aumento degli anglicismi nel nuovo Millennio (Gradit 1999 e 2007)

Фиг. 1. Нарастване на обема на англицизми след 2000 г. (според GRADIT) (в синьо е общият им обем, в жълто са неадаптираните, в червено – адаптираните)

Фиг. 1 отчита както общия обем на англицизмите, така и доколко те са адаптирани или не, и показва значителния превес на лексиката, която не е претърпяла промени, за да се пригоди към лексикалната и фонетична система на италианския език.

Ако през 80-те години на XX в. се смята, че обогатеният с англицизми италиански език носи по-голям престиж и се употребява от висшата и по-образована класа на младата италианска държава (Sanga 1981: 106), то през 2007 г. Трифоне напомня какви биха били последствията от неконтролирания приток на заета от английския лексика, като отбелязва, че „широкото разпространение на медиите и влиянието на науката и техниката благоприятстват преминаването на англицизмите в разговорния език“ (Trifone 2007: 187). Така че напоследък все по-обезпокоителен се явява фактът, че италианският език постепенно губи способността да създава свои думи, с които да назовава всичко ново, и обичайно прибегва до английския за това (Zoppetti 2023).

Следва заетата от френски лексика, като се отчитат два основни етапа на особено влияние на френския език: първият – от края на XII и началото на XIII в. (чрез провансалската лирика), а вторият – през XVII – XVIII в. (чрез идеите и литературата на Просвещението). В рамките на взаимния езиков обмен, който винаги е съществувал между двата народа на север и юг от Алпите, приносът на френския е значителен. Освен географската близост, политическото, културното и дори практичното естество на контактите, друг важен фактор е сходството на граматичните структури на двата езика. Затова френски заемки са регистрирани не само в речниковия фонд на италианския език, но и на ниво реч – в различните диалекти на Апенинския полуостров (Morgana 1994).

По данни на етимологичния речник на Трекани⁶ заетата от френски лексика е най-проследима във времето, но и най-добре прикрита и асимилирана в езика приемник, а според едно изследване на Лоренцети представлява около 3,9% от речниковия фонд (големият обем възприети през последния век английски заемки като цяло не са подложени на адаптация и възлизат на 2,8%) и над 7% от основната лексика (Лоренцети 1998: 35).

Италианските езиковеди не са единодушни по повод етикетирането на заетата френска лексика⁷, но най-общо по-рано навлезлите лексеми се определят като заемки от провансалски и галицизми, а по-късните пластове се обозначават като френцизъм (на български терминът е възприет по Веселинов 2016).

Първата вълна заемки включва лексика от важни за епохата сфери – от рицарския живот и свързаните с него оръжия: *cavaliere* от прованс. *cavalier* ‘рицар’, *scudiere* от прованс. *escudier* ‘оръженосец’, *dama* от старофр. *dame* ‘дама’, *bersaglio* от старофр. *bersail* ‘мишена’, *freccia* от фр. *flèche* ‘стрела’⁸; от сферата на облеклото и предмети от бита – *fermaglio* от прованс. *fermalh* ‘фиба; тока’, *gioiello* от старофр. *joel* ‘накич’, *cuscino* от старофр. *coissin* ‘възглавница’ (Dardano 1995: 642). С втората вълна на заемане на френска лексика от средата на XVII в., която обхваща цяла Европа и се дължи, както вече беше отбелязано, не само на политиката и новите социални порядки, но преди всичко на философската и интелектуална доминация на Франция във века на Просвещението, в италианския навлизат френски неологизми, изковани въз основата на латински и старогръцки термини: *civilizzazione* от фр. *civilisation* ‘цивилизация’, *decadenza* по подобие на фр. *décadence* ‘упадък’, *progetto* от фр. *projet* ‘проект’⁹. Тази така наречена „галомания“ продължава до първите десетилетия на XX в. със силната подкрепа на вестниците, на романите, с употребата на френския като разговорен език сред образованите, преди всичко в Северна Италия. Част от възприетата в този период лексика запазва правописа на езика източник (*chic* ‘шик’, *chignon* ‘кок’, *élite* ‘елит’, *parvenu* ‘парвеню’). На адаптация са подложени френцизмите, които имат гръцки и латински произход (*centimetro* ‘сантиметър’, *litro* ‘литър’, *grammo* ‘грам’ и др.). Съществуват и случаи, в които се използва както френската заемка, така и италианският вариант: *hôtel* и *albergo* ‘хотел’, *menu* и *carta* или *lista* ‘меню’, *omelette* и *frittata* ‘омлет’, *nuance* и *sfumatura* ‘нюанс’ и др. (Morgana 1994: 713 – 716). През последния век заетата от френски лексика не се подлага на адаптация, навлизат и доста калки – *crescita zero* от фр. *croissance zéro* ‘нулев растеж’, *terziario* от

⁶ <https://www.treccani.it/enciclopedia/francesismi_%28Enciclopedia-dell%27Italiano%29/> [13.07.2023].

⁷ <https://www.treccanai.it/enciclopedia/francesismi_%28Enciclopedia-dell%27Italiano%29/>, Sensini 1997: 637 – 638, Morgana 1994: 682.

⁸ <https://www.treccani.it/enciclopedia/francesismi_%28Enciclopedia-dell%27Italiano%29/> [17.07.2023].

⁹ Idem.

фр. *tertiaire* ‘третичен сектор’. С експанзията на американския английски обаче част от френцизмите биват изместени от англицизми: *affiche* се замества с *poster* (Morgana 1994: 717), *équipe* – с *team*.

Що се отнася до областите, в които френцизмите са белязали най-силно италианския, Сенсини определя най-общо заемки в областта на политиката (напр. *patriota* от фр. *patriote* ‘патриот’, *democrazia* от фр. *démocratie* ‘демокрация’, *comitato* от фр. *comité* ‘комитет’); във военната сфера (*blocco* от фр. *blocus* ‘блок’, *baionetta* от фр. *baïonnette* ‘байонет’, *picchetto* от фр. *piquet* ‘пикет, малък отряд’); модната сфера (*moda* от фр. *mode* ‘мода’, *bretella* от фр. *bretelle* ‘тиранти’, *paltò* от фр. *paletot* ‘палто’); в гастрономията (*cotoletta* от фр. *côtelette* ‘котлет’, *ragù* от фр. *ragoût* ‘рагу’, *dessert* от фр. *dessert* ‘десерт’); от бита (*ascensore* от фр. *ascenseur* ‘асансьор’, *cretino* от френскопрованс. *cretin* ‘кретен’, *timbro* от фр. *timbre* ‘печат’) (Sensini 1997: 639). Както е видно, част от заетата от френския лексика е интернационализирана, а думи, като *democrazia* и *moda* например, са възприети в българския с италианското им звучене. Съществуват и лексеми, които етимологичните речници определят като заети от френския, а той, преди да ги наложи в употреба, заема от италианския – такъв е случаят с *parrucca/perrucca* с първоначално, вече остаряло значение ‘буйна коса’, която се връща в италианския с новото съдържание по модел на френската лексема – ‘чужда или изкуствена коса’.

Взаимодействието между двата романски езика, особено тясно в някои исторически периоди, редуването на престиж на италианския и влиянието му над френския, и обратното, понякога затрудняват определянето на езика първоизточник на дадена лексема. Освен това особената съдба на италианския език спрямо останалите романски езици и спрямо собствените му диалекти също усложнява проследяването и установяването на етимологията на дадена лексикална единица със спорен произход.

На трето място, исторически обусловено е наличието на германизми – заета от германските народи лексика. С падането на Западната римска империя и създаването на варварски кралства на Апенините готи, лангобарди и франки повлияват върху еволюцията на простонародния латински, оставяйки видими следи върху италианския език (пример за това са и немалкото топоними и антропоними с германски произход). Затова лингвистите говорят за три пласта германизми – от готски, ломбардски и франкски произход (Sensini 1997, Fort 2019), като не е лесно да се установи кой от тях кои лексикални единици конкретно е дал заради оскъдните писмени паметници (факт е, че и след падането на Западната Римска империя официалната документация още дълго време се води на латински). Въпреки това тези езици се налагат трайно в различните части на империята като суперстрат. Най-общо с германски произход са думи, които в италианския са с начална сричка *gu* + вокал (*guancia*, в съвременния нем. *wange* ‘буза’); с начална сричка *shi-*, *sche-* (*schiuma*, в съвременния шведски *skum* ‘пяна’); с начална беззвучната *z* (*zanna*, от ломб. *zann*, в съвременния нем. *Zahn* ‘зъб’) (Fort 2019: 6).

След XI в. в италианския навлиза заета от немски език лексика (особено от средния и новия горногермански език), но тя е със значително по-малък обем (около 0,3% от заетата лексика) и не е така добре изследвана като германизмите¹⁰.

Сред факторите, определящи сферите, в които навлизат германизми, освен движенията на германските народи (присъствие на Апенините или географска близост през вековете), се нареждат търговските контакти (особено с Венецианската република и възхода ѝ през XII в.), австрийската хегемония (XVIII – XIX в.) първо над Ломбардия, а по-късно и над други области от Северна Италия, политическите отношения на младата италианска държава с Австрия и Германия (Тройният съюз). С най-висока фреквентност са германските заемки от военна сфера, със забележката, че част от лексиката е вече остаряла и излязла от употреба. Етимологията на самата дума *guerra* ‘война’ води до германската лексема *werra* ‘сблъсък, конфликт’¹¹, която „преборва“ и заема мястото на латинската *bellum*. От германските езици идват лексемите *alabarda* от горногерм. *helmbarte* ‘алебарда’, *elmo* от гот. *hilms* ‘шлем’, *schiera* от франски *skara* ‘строй, отряд’. Не са малко и германизмите в сферата на гастрономията (според Енциклопедия Трекани, която цитира Речникът Дзингарели, става въпрос за 36 езикови единици¹²): *speck* ‘шпек’, *strudel* ‘щрудел’, *würstel* ‘вюрстел’, *müsli* ‘мюсли’, *birra* ‘бира’ – очевидно голяма част от заемките в тази област са част от интернационалната лексика и са съхранили правописа на езика източник; изключение прави лексемата *birra*, която е навлязла в италианския през XVI в. от нем. *Bier*¹³ и се е адаптирала напълно, измествайки латинската *cer(e)visia*.

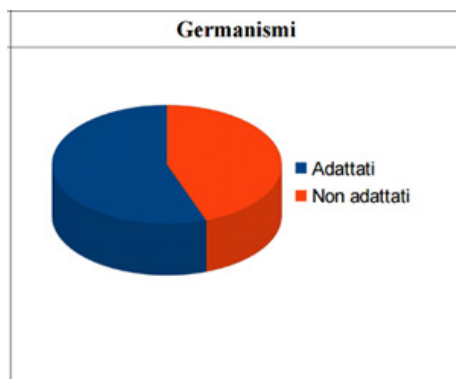
Както вече споменахме, германски корен имат някои антропоними, разпространени и до днес в италианския език – *Alberto*, *Baldo*, *Baldini*, *Federico*, *Gisella*, *Riccardo*, *Roberto*, *Uberto*, *Ugo* (Fort 2019; Dardano 1995), и много топоними на обектите на територии, обитавани в миналото предимно от лангобарди: основно с елемент *Fara*, *Galdo*, *Sala* (Sabatini 2015).

Резултат от калкиране са някои по-нови думи и изрази в италианския (от XVIII – XX в.) като: *ferrovia* от нем. *Eisenbahn* ‘железопътна линия’, *Illuminismo* от нем. *Aufklärung* ‘Просвещение’, *plusvalore* от нем. *Mehrwert* ‘принадена стойност’.

¹⁰ <[¹¹ <<https://www.garzantilinguistica.it/ricerca/?q=guerra>; <https://dizionario.internazionale.it/parola/guerra>;](https://www.treccani.it/enciclopedia/germanismi_%28Enciclopedia-dell%27Italiano%29/> [19.07.2023].</p>
</div>
<div data-bbox=)

<[¹² <\[¹³ <<https://dizionario.internazionale.it/parola/birra>; <https://www.etimo.it/?term=birra&find=Cerca>> \\[22.07.2023\\].\]\(https://www.treccani.it/enciclopedia/germanismi_%28Enciclopedia-dell%27Italiano%29/> \[22.07.2023\].</p>
</div>
<div data-bbox=\)](https://www.treccani.it/vocabolario/guerra/> [19.07.2023].</p>
</div>
<div data-bbox=)

Що се отнася до степента на усвояване на заетата от германските езици лексика, предвид факта, че основен пласт германизми проникват в италианския още през Средновековието, голям процент от тях са фонетично и граматично приспособени в езика приемник (Фиг. 2), както сочи графиката от доклада на Дзопети (Zoppetti 2023:6).

Фиг. 2. Съотношение между приспособените (в синьо) и неприспособените в италианския език германизми

Не са малко и заемките от испански, или така наречените иберизми – всъщност според италианските езиковеди терминът „иберизъм“ обхваща лексиката, заета от кастилския, каталунския и лузитанския, към който причисляват и днешния португалски¹⁴. Най-обща представа за обема на навлезлите в италианския иберизми дава Д'Агостино (D'Agostino 1994).

	Uso 1	Uso 2	Uso 3	Totale (1+2)	Totale (1+2+3)
Castiglianismi	535	295	818	830	1648
Lusismi	67	32	167	99	266
Catalanismi	19	6	25	24	50
Totali	621	333	1010	953	1964

Фиг. 3. Иберизмите в италианския

¹⁴ <

Както е видно от таблицата (Фиг. 3), с най-висока фреквентност са заемките от кастилски, далеч след тях са заемките от лузитански, следвани от тези от каталунски, разпределени в три групи според употребата им – обща лексика, специализирана лексика и остаряла и излязла от употреба лексика, с уточнението, че невинаги е възможно да се определи с точност кой е езикът източник на заетата дума.

Географската близост между Испания и Италия, политическите, търговските и културните отношения през вековете са обогатили италианския речник, както и някои от неговите диалекти (предимно неаполитански, сардински, контактували най-дълго и непосредствено с испанския). Д'Агостино очертава четири вълни на заемане на испанизми. Като първа вълна се определят първите междуезикови контакти през Средновековието, когато испанският служи преди всичко за език посредник в предаването на арабизми. Испанското влияние е особено интензивно в периода на испанското господство на Апенините през XVI – XVII в. (втора вълна), като все пак обемът на заетата лексика е относително нисък спрямо заемките от другия романски език – френския, въздействал силно на италианската лексикална система. Третата вълна е с оскъдно заемане в сравнение с предходната и обхваща XVIII в., а четвъртата започва през XIX в., за да наложи през XX в. испанизми, свързани с политическите и социални събития около Гражданската война в Испания, и лексика, характерна за разпространения в Латинска Америка испански език.

Испанското присъствие на Апенините дава на италианския лексика от бита и светския живот: *appartamento* от исп. *apartamiento* 'апартамент', *compleanno* от исп. *cumpleaños* 'рожден ден', *complimento* от исп. *cumplimiento* 'комплимент, поздравление', *manipolazione* от исп. *manipulación* 'манипулация', *pastiglia* от исп. *pastilla* 'таблетка', *regalo* от исп. *regalo* 'подарък', *siesta* от исп. *siesta* 'сиеста'; морски и военни термини: *flotta* от исп. *flota* 'флота', *flottiglia* от исп. *flotilla* 'флотилия', *parata* от исп. *parada* 'парад', *recluta* от исп. *recluta* 'новобранец'; лексика, свързана с американската флора и фауна, обичайно интернационализми, навлезли в европейските езици с откриването на Новия свят: *cacao* от исп. *cacao* 'какао', *caimano* от исп. *caiman* 'кайман', *cioccolata/o* (първоначално *cioccolate*) от исп. *chocolate* 'шоколад', *iguana* от исп. *iguana* 'игуана', *lama* от исп. *llama* 'лама', *mais* от исп. *maiz* 'царевица', *patata* от исп. *patata* 'картоф', *tabacco* от исп. *tabaco* 'тютюн', *vigogna* от исп. *vicuña* 'викуня'¹⁵.

Непосредственият контакт с испанските господари, за които населението на Апенините няма твърде ласкаво мнение, води и до навлизането на лексикални единици, с които те биват описвани, като: *fanfarone* от исп. *fanfarrón*

¹⁵ <https://www.treccani.it/enciclopedia/ispanismi_%28Enciclopedia-dell%27Italiano%29/>; <<https://www.treccani.it/vocabolario>; <<https://dizionario.internazionale.it/>> [02.08.2023].

‘самохвалко’, *picaro* от исп. *picaro* ‘хитрец, измамник’, *taccagno* от исп. *tacaño* ‘свидлив, стиснат’, *vigliacco* от исп. *bellaco* ‘подлец, страхливец’ (Sensini 1997: 638, D’Agostino 1994: 807).

Иберизми са етнонимите *azteco* от исп. *azteca* ‘ацтек’, *chicano* от исп. *chicano* (*mejicano*) ‘емигрирал в САЩ мексиканец’, *latinos* от исп. *latinos* ‘латиноамериканец’; както и интернационална лексика: *cha cha cha* ‘ча ча ча’, *cuba libre* ‘куба либре’, *paella* ‘паеля’, *mojito* ‘мохито’, *poncho* ‘пончо’, *rancho* ‘ранчо’, *telenovela* ‘теленовела’, *tequila* ‘текила’, които италианският е възприел с правописа на езика източник.

С португалски произход са лексемите *catamarano* от порт. *catamarão* ‘катамаран’, *fado* от порт. *fado* ‘фадо’, *tanga* от браз. порт. *tanga* ‘прашки’.

Испанските заемки са засегнали силно и част от диалектите¹⁶ на Южна Италия заради многовековния непосредствен контакт с местното население. Друг път, по който испанизми навлизат в италианските диалекти, е чрез завърналите се в родината си емигранти (D’Agostino 1994: 824), а статистиките сочат, че една от най-големите италиански диаспори се намира в Аржентина¹⁷.

Както е видно от приведените по-горе примери, в диахронен аспект заетите на по-стар етап иберизми са се адаптирали в езика приемник; най-новите заемки навлизат в италианския, запазвайки белезите на испанската писмена норма.

От екзотичните езици италианският най-силно е повлиян от арабския. Арабите векове наред владеят Средиземноморието, а през IX – XI в., когато цивилизацията им е в разцвет, се установяват в Сицилия, но влиянието на езика им върху италианския се дължи и на търговските контакти на морските републики и арабския свят. Както вече бе отбелязано, арабски лексикални елементи проникват на Апенините и с посредничеството на испанския език. Освен това, както отбелязва Върголова, „думите проникват в италианския език през няколко различни канали и географски точки едновременно, като в резултат се появяват в различна форма и възприемат различни значения” (Върголова 2013). Заради ранния период на навлизане арабизмите са претърпели фонетични, но и сериозни семантични трансформации и са напълно асимилирани в заемащия език, който после, от своя страна, е посредничил за проникването им в други европейски езици.

Италианският лексикален фонд е заел от арабския предимно лексика, свързана с търговията и мореплаването: *ammiraglio* от араб. *amīr* (‘командващ’) ‘адмирал’, *arsenale* от араб. *dār aṣ-ṣinā’a* (‘фабрика’) през вен. *arsana* ‘арсенал’ (от същия корен през генуезки *darsena* ‘док; арсенал’), *dogana* от араб. *dīwān* (‘регистър’) ‘митница’, *tara* от араб. *ṭarḥ* (‘приспадане’) ‘тара,

¹⁶ <<http://vocabolariocasusisresardegna.it/>> [05.08.2023].

¹⁷ <https://www.migrantes.it/wp-content/uploads/sites/50/2022/11/Sintesi_RIM2022.pdf> [05.08.2023].

тегло на опаковка', *tariffa* от араб. *ta'rīfa* (уведомление) 'тарифа'; лексика, свързана с търгуваните стоки: *albicocca* от араб. *al-barqūq* 'кайсия', *arancio* от араб. *nāranj* 'портокал', *carciofo* от араб. *kharshūf* 'ангинар', *gelsomino* от перс. *yāsamīn* 'жасмин', *limone* от араб. *līmūm* 'лимон', *melanzana* от араб. *bādingiān* 'патладжан', *zafferano* от араб. *za'farān* 'шафран', *zucchero* от араб. *sukkar* 'захар' (Sensini 1997: 637, Beneduci 2013: 49). Според Дзоли, цитиран от Бенедучи, арабизми навлизат в италианския и в останалите европейски езици (през латинския) при превода на научни текстове (Beneduci 2013: 49). Става въпрос за термини, отнасящи се до сериозни познания от областта на точните науки и технологията, които по думите на Н. Даниел, цитиран от Манчини, запълват „културен вакуум“ в западния мироглед (Mancini 2006): *alambicco* от араб. *al-anbīq* 'аламбик, дестилатор', *alcol* от араб. *al-kuhl* ('фин прах') 'алкохол', *almanacco* от араб. *al-manāx* 'алманах', *algebra* от араб. *al-giabr* 'алгебра', *alchimia* от араб. *al-kīmīyā*¹⁸ 'алхимия', *amalgama* от араб. *al-jamā'a* 'амалгама', *caffè* от араб. *qahwa* ('vino, bevanda eccitante') 'кафе', *cifra* от араб. *ṣifr* ('нула, нищо') 'цифра', *nadir* от араб. *naẓir* 'надир', *talco* от араб. *ṭalaq* 'талк', *tazza* от араб. *ṭāsa* 'чаша', *zero* от араб. *ṣifr* ('нула, нищо') 'нула'. С посредничеството на италианския част от тази лексика достига до останалите европейски езици (примерено *tariff*¹⁹ и *zero*²⁰ в английския).

Навлизащите през последните десетилетия лексикални елементи с арабски произход италианските езиковеди разглеждат като „неоислямизми“. Това е лексика, която засяга новите културни, социални и политически реалности на ислямския свят и обичайно навлиза в италианския чрез журналистическия жаргон: *burqa/burka* от араб. *burqa* 'бурка', *fatwa* от араб. *fatwā* 'фатва', *intifada* от араб. *intifāda* 'интифада'. Освен графична трансформация, водеща на моменти и до колебание в изписването на определена лексема (пр: *jihad* и *gihād* от араб. *jihād* 'джихад'), тази лексика навлиза в езика без съществени изменения²¹.

Най-силно повлиян от арабския език е сицилианският диалект; езиковедите говорят за билингвизъм в Арабска Сицилия от IX – XI в. (Mancini 2006). И до днес сицилианският е съхранил арабизми в много области: *camula* от араб. *qamla* ('насекомо') 'червей', *gaitu* от араб. *qāḍī* 'съдия', *barduinu* от араб. *bardawn* 'магаре', *fara* от араб. *harr* 'огън, жега', *nanfia* от араб. *nanfha* 'аромат, ароматна вода', *tabbutu* от араб. *tābūt* 'ковчег' (Milanesi 2015). С арабски произход са и някои топоними: *Marsala* от араб. *marsa* 'пристанище', *Gibellina* от араб. *gebell/jabal* 'планина', *Caltanissetta* от араб. *qal'at* 'замък' (Beneduci 2013).

¹⁸ С арабски произход са много от лексемите с префикс *al* – опред. чл. в арабския език.

¹⁹ <<https://www.etymonline.com/search?q=tariff>> [05.08.2023].

²⁰ <<https://www.etymonline.com/search?q=zero>> [05.08.2023].

²¹ <https://www.treccani.it/enciclopedia/arabismi_%28Enciclopedia-dell%27Itali-no%29/> [06.08.2023].

Арабският е белязал и репертоара на личните имена в италианския език. Изследване от 1981 – 1982 г., т.е. проведено преди настъпилата през последните десетилетия интензификация на миграционните процеси, показва, че сред италианското население са разпространени антропоними с арабски произход – *Nadir, Omar, Mohamed, Osman* (De Felice 1982). Всъщност още през 60-те години на XX в., наред с модерните английски или немски имена, по-интересни с многобройните начини на изписване (*Maicol, Majcol, Maycol, Maichol, Maikol, Majkol, Maykol, Maickol, Maikel, Maichel, Maichael*), са регистрирани и *Ismail, Ismet, Kamal, Karim, Sinue, Nur, Nirmala, Soumaya*²².

От приведените примери може да се обобщи, че в определени етапи от развитието си италианският език по политически, търговски, културни или чисто лингвистични причини заема лексика от останалите езици, с които при този процес на заемане в повечето случаи е в пряк контакт. По правило думите, навлезли в по-късни периоди от развитието на езика, не са претърпели фонетични или семантични трансформации, докато по-ранните заемки са приели правописа и се подчиняват на граматичните правила на италианския език. От значение е и как заетата лексика е проникнала в италианския – дали чрез устната, или чрез писмената реч. С най-висока фреквентност сред заетите думи са съществителните имена. Предвид престижа, който отделните италиански диалекти имат през вековете, част от лексиката, заемана от италианския език, достига и прониква и в други европейски езици именно благодарение на неговото посредничество.

ИЗПОЛЗВАНИ СЪКРАЩЕНИЯ

- Фр. – френски
- Старофр. – старофренски
- Прованс. – провансалски
- Англ. – английски
- Исп. – испански
- Порт. – португалски
- Браз. порт. – бразилски португалски
- Араб. – арабски
- Ломб. – ломбардски
- Нем. – немски

БИБЛИОГРАФИЯ

Веселинов 2016: Веселинов, Д. Теоретични основи на „Речник на френските думи в българския език“ – В: *Чуждоезиково обучение/Foreign Language Teaching* 43/3. // **Veselinov 2016:** Veselinov, D. Teoretichni osnovi na „Rechnik na frenskite dumi v balgarskiya ezik“ – In: *Chuzhdoezikovo obuchenie/Foreign Language Teaching*, 43/3.

²² <https://www.treccani.it/enciclopedia/antroponimi_%28Enciclopedia-dell%27Italiano%29/> [06.08.2023].

Върголова 2013: Върголова, Д. Арабски думи в съвременния италиански език – исторически поглед. – В: *Хоризонти, електронен журнал с академични публикации*, 4. // **Vargolomova 2013:** Vargolomova, D. Arabski dumi v savremenniya italianski ezik – istoricheski pogled. – In: *Horizonti, elektronen zhurnal s akademichni publikatsii*, 4.

Antonelli 2006: Antonelli, G. In: *Fare i conti con gli anglicismi I – I dizionari dell'uso*. Lingua italiana <https://www.treccani.it/magazine/lingua_italiana/speciali/italiano_inglese/antonelli.html> [31.10.2024].

Beneduci 2013: Beneduci, L. «Parla arabo questo Dante!» Gli arabismi nell'Italiano dei primi secoli. – In: *Nuova Secondaria*, 10, 2013 – Anno XXX.

D'Agostino 1994: D'Agostino, A. L'apporto spagnolo, portoghese e catalano, In *Storia della lingua italiana*, vol. III, Torino, 791 – 824.

Dardano 1995: Dardano M. e P. Trifone. *Grammatica italiana: con nozioni di linguistica*. Zanichelli.

De Mauro 2003: De Mauro, T. *GRADIT: Grande dizionario italiano dell'uso*. Editore UTET.

De Felice 1982: De Felice, E. *I nomi degli italiani. Informazioni onomastiche e linguistiche, socioculturali e religiose. Rilevamenti quantitativi dei nomi personali dagli elenchi telefonici*. Marsilio, Venezia.

Fort 2019: Fort, G. I germanismi nello spazio linguistico della penisola italyca: superstrato prodotto dalla migrazione; ambito di analisi diacronica, diatopica, e stilistica; strumento per la didattica. – In: *Bergen Language and Linguistics Studies*. Bergen: University of Bergen, vol. 10, (1), 1 – 14.

Mancini 2006: Mancini, M. Contatti linguistici: Arabo e Italo-romania. – In Ernst, Gerhard, Martin-Dietrich Glessgen, Christian Schmitt, Wolfgang Schweickard (a cura di). *Romanische Sprachgeschichte/Histoire linguistique de la Romania des langues romanes*, 2. Teilband. Berlin, New York: De Gruyter, 1639 – 1648.

Milanesi 2015: Milanesi, L. *Dizionario etimologico della lingua siciliana*. Mnamon.

Morgana 1994: Morgana, S. L'influsso francese. – In: *Serianni e Trifone- Storia della lingua italiana*, vol. 3, Le altre lingue, 671 – 719.

Prati 1951: Prati, A. *Vocabolario etimologico italiano*. Garzanti.

Sabatini 2015: Sabatini, F. Riflessi linguistici della dominazione longobarda nell'Italia mediana e meridionale. – In: *Aristocrazie e società fra transizione romano-germanica e alto Medioevo*. Tavolario Edizioni, San Vivaliano (NA), 353 – 441.

Sanga 1981: Sanga, G. Les dynamiques linguistiques de la société italienne (1861 – 1980): de la naissance de l'italien populaire à la diffusion des ethnicismes linguistiques. – In: *Langages*, n. 61, 93 – 115.

Sensini 1997: Sensini, M. *La grammatica della lingua italiana*. Mondadori.

Trifone 2007: Trifone, P. *Malalingua. L'italiano scorretto da Dante a oggi*. Bologna, Il Mulino, 2007.

Zoppetti 2023: Zoppetti, A. *Rapporto sull'anglicizzazione dell'italiano, gennaio 2023* <<https://italofonia.info/>> [31.10.2024].

Речници:

Этимологический словарь русского языка (Фасмер Макс): <<https://classes.ru/all-russian/russian-dictionary-Vasmer.htm>> [31.10.2024].

Dizionario etimologico online: <<http://www.etimo.it/>> [31.10.2024].

Online Etymology Dictionary: <<https://www.etymonline.com/>> [31.10.2024].